

Hra se smrtí

„Dobrý den!“

Trhnu sebou – jako bych padal do propasti. Usnul jsem? Slunce stojí už docela vysoko a já mám ještě spoustu práce: musím natrhat listí, vypustit slepičky; musím zajít daleko, až k Tatarovi, a košili směnit za pět liber ječmene...

„Zdá se, že jste usnul... Pomůžu vám s tím.“

Pod Křížem stojí otrhaný člověk, snědý, s opuchlou, dávno neholenou a nemytou žlutou tváří, v děravém slamáku se širokou střechou, v tatarských opáncích, jež odhalují prsty – drápy. Bílá kartounová košile je stažená páskem a skrz její díry jsou na těle vidět žluté skvrny. Podle vzhledu je to tulák z přístavu.

Znám ho dlouho: je to kolega, mladý spisovatel Boris Šiškin. Sedá si ke mně na kámen a mlčíme.

Z nějakého důvodu je mi s ním obzvlášť těžko.

Jímá mě hrůza. Zdá se mi, že za jeho zády stojí cosi neúprosného, stojí tam a pohrává si s ním – vysmívá se mu: sevře mu hrdlo a pak náhle povolí – no tak, dýchej! Jeho úděl je neobyčejně tragický. Je jasné, že si s ním zahrává: jednou mu bere život, podruhé mu ho nečekaně daruje! A dozajista mu něco vyvede. Něco se mu určitě přihodí. Co – to nevím. Ale něco se s ním stane... Když se s ním potkám, vždycky je mi ho líto a je mi těžko. Má sen, který ho neopouští – vzdát se tohohle života, odejít třebas pod zem a věnovat se psaní. Vím, že i v téhle době píše – někde na kameni, na břehu moře, ve zpustlé vinici, za úplňku – bez světla. Mezi řádky starých novin, inkoustem z nějakých modrých bobulí: papír se nedá sehnat, za žádné peníze koupit.

I teď, v téhle roklí, o tom mluví:

„Kéž bych se ocitl na pustém ostrově, živil se mušlemi, kořínky... nikdo by tam nebyl – a mohlo by to trvat navždy! Jen aby mi nikdo nepřekážel v psaní... Kolik mám jen témat! Víte... chci psát o něčem jiném... o něčem dětském, o takovém čistém, jasném... a tohle všechno mě tak tíží!...“

Vím, že má talent, citlivou a vnímavou duši a že ve svém nepřilíš dlouhém životě měl tolik strašných a ohromujících zážitků, že by to vystačilo na sto životů.

Ve světové válce sloužil jako voják u pěchoty na nejnebezpečnější – německé – frontě. On, člověk s citlivou duší, láskyplně vyprávějící o bylinkách,

musel vrážet bodák do břicha nepřítele. Při útoku se dostal do zajetí, třikrát utekl a třikrát ho chytili. Při svých útécích přeplavával řeky, bloudil v lesích, skrýval se celé dny v obilí, pobýval v kůlnách po vesnicích, umíraje hladem rval sousta z rukou dětí. Při svém posledním útěku se dostal až do přední linie, za nočního ostřelování byl raněn střelou z vlastních řad a ocitl se v německé rojnici. Jen zázrakem ho nezastřelili jako špiona. Za trest ho pověsili na sloup za dozadu zkroucené ruce a po žebrech ho „lechtali“ škrabáky tak dlouho, dokud neodmlel, a potom ho spustili do šachty. V šachtách ho mořili hladem. Ačkoli měl otoky jako při vodnatelnosti a sotva hýbal nohama, nutili ho, aby vláčel vozíky uhlí. Osud si s ním však zahrál i pod zemí: s dalšími deseti zajatci ho zasypal výbuch. Za tři dny ho vyhrabali – jediného živého: měl štěstí, že ho přikryl převržený vozík. Půl roku si poležel v nemocnici a díky výměně zajatců se vrátil do Ruska. Dostal se do městečka na dolním Dněpru, už za sovětské vlády, a musel vstoupit do služby. Vybral si podle svého srdce – vyhledával sirotky bez domova. Město pak dobyli kozáci, sebrali ho na ulici, a že měl aktovku, považovali ho za komisaře a vlekli s sebou, kolemjdoucí důstojník v něm však poznal svého spolehlivého četaře z německé fronty. To byl samozřejmě zázrak. Jenže co všechno se v životě nestane! Přepравil se na Krym, kde se setkal se svou rodinou, dostal se do Dobrovolnické

armády, sloužil v týlu na městské vojenské správě. Při ústupu neodešel za moře. Uvěznili ho bolševici a ve chvíli, kdy ho chtěli hnát vyslečeného do podvlékaček do Jalty, kde by ho čekal jistý trest smrti zastřelením, ho opět zachránil zázrak: ukázal jakémusi opilému katovi tenkou knížečku svých povídek a svěřil se mu s příběhem svého příšerného života. Ten člověk se na něj otupěle díval a pořád opakoval: „Zatraceně... kulka ho nechce trefit! Moje ho tre-fi!“ Popadl ho za rameno, silně je zmáčkl, zopakoval ještě jednou to své příšerné „moje... trefí“, a nakonec ho vztekle odstrčil: „Táhni... ke všem čertům!“ Šiškin znovu nastoupil do služby – podle rozkazu. Musel šmejdít po vilkách a proti své vůli – byl poctivý a mírný – konfiskovat pro nadřízené postele, stoly a židle, lampy a samovary. Spravoval dělnický klub, kam nikdo nechodil, a politickou čítárnu, kde si nikdo knihy nepůjčoval. Byl to však poctivý zaměstnanec, a tak mu nabídli zodpovědné postavení: navrhli mu, ať se stane komunistou, on ale předložil zprávu o tom, že je nemocný, a nakonec získal svobodu. Teď mohl chodit po sadech, pracovat za půl libry chleba a psát povídky.

„Teď jsem svobodný! Nadobro odejdu z tohotohle prokletého městečka... nebudu nic vidět, nic slyšet... Budu žít ve skalách! Slunce, hvězdy a moře... U nás je ti-cho! Je to odsud deset verst... pod Kastelí je liduprázdno. Strýček tam měl chatu... vloni odjel do Konstantinopolu a my jsme si tam vyběhali povolení

založit takové rodinné družstvo... budeme obdělávat sad. Otec, matka a já. Brášku v těchto dnech zprostiti vojenské služby, protože má souchotiny... Zaseli jsme kukuřici, najmeme si vinici, pořídíme krávu... Šel jsem k vám, abych se s vámi rozloučil, a našel vás tady...“

Byl nepopsatelně šťastný, seděl pod Křížem s hlavou skloněnou ke kolenům a něco si zběžně prohlížel v sešitku.

„Napíšu povídku... *Radosti života!* Tak to teď cítím... Jenomže ne tohohle života, ale... přívětivého... představuju si ho jako modré nebe...“

Je tak šťastný, že nemůže ani myslet. Jenom cítit.

„Tam u nás je prastarý Chaos, dávný skalní sesuv... ve skále jsou jeskyně. Zařídím si tam pokojík, světlo bude dopadat svrchu skulinami... Bude se tam dobře psát! A místo stolu budu mít balvan z dioritu... Příští rok zasejeme pšenici. Jenom nějak přečkat zimu! Teď pečeme placky ze žaludů... máme jich zásobu z minulého roku, jenže je mi z nich zle...“

Jeho opuchlá žlutá tvář – tvář, jakou mají všichni v tomhle kraji – jasně napovídá, že hladoví. A přesto je šťastný.

„Měl jsem však tenkrát odjet... Evropa! Zůstal jsem kvůli rodině. Bylo mi líto opustit otce, matku a sestřičku... Teď budu chodit do města zřídka...“

Sedíme pod Křížem a každý myslíme na to svoje.

„Jo!!!...“ vykřikne najednou. „Slyšel jste, co se stalo?!“

„Co se stalo? Copak se může ještě něco stát?!“

„Utekli! Dnes v noci!...“

„Oni... utekli?!?! Ti?!...“ Před očima mám kruhy a mžítka.

„Všichni... všichni utekli... teď jsou už tam!“ ukazují na hory. „Přímo zpod oprátky!“

Doktor... prorok doktor! Před smrtí mu ten obraz vyvstal před očima?... Nebo se to proslýchalo? Ale kdyby se to proslýchalo, neušlo by to tamtěm...

„Stalo se to kolem jedné v noci. Ve dvě hodiny se je chystali naložit na torpédoborec... odvézt do Jalty. To pro ně přijel. Povídalo se, že hladem hrozně zeslábli – dostávali jen čtvrt libry chleba, a to ještě ne každý den! A jakého chleba... sám víte. Seděl s nimi nějaký Francouz, za co – to se neví. U výsledku vypověděl, jak se to seběhlo. A mně to vyprávěl jeden známý komunista. Celou noc tam byl šílený zmatek!... Teď se bude zatýkat, vezmou rukojmí... Seběhlo se to takhle. Zpočátku se nechystali utéct, doufali, že si je tam nějakou dobu nechají a pak je propustí. Když ale začali slábnout – napadlo je, že je chtějí utýrat hlady. Nevěřili, že by je zastřelili. Vždyť vyhlásili amnestii! No co, deportují je... A vtom se nějak dozvěděli, že v Simferopolu zastřelili ‚zelené‘, kteří jako oni sestoupili z hor, a nějakého jejich velitele, asi Čerkese... A to za nimi pořád chodili a lákali je do služby. Tehdy se rozhodli, že utečou ve chvíli, kdy je budou vyvádět ze sklepení. Že je mají odvézt dnes v noci, to netušili. Pak si to

promysleli znovu: měli strach, že brzy zeslábnou natolik, že nebudou mít na útěk dost síly. Proto se rozhodli, že utečou už tuhle noc... zrovna hodinu předtím, než je měli odvézt... To je náhoda, co!? Vypracovali plán a losovali, kdo se má obětovat... kdo se střetne se strážným. Vždyť nebyli ozbrojení! Francouz nelosoval, odmítl pláchnout. Byl přesvědčený, že ho určitě propustí, vždyť ani netušil, proč ho vlastně sebrali... Byl Francouz – to stačilo. Teď ho odvezli do Jalty: věděl o útěku, a neoznámil to! Los padl na Tatařa. Byli tam všichni – Rusové, Tataři, Čečenci... objali se a políbili... rozloučili se... Jak je to... úžasné! Naprosto zpustlí, uštvaní... všude krev... a takové bratrství ve chvíli, kdy je čekal příšerný úděl! Potom záměrně ztropili ve sklepení rámus, aby vylákali strážného. Povedlo se, strážný se tam vydal... Tatař popadl jeho pušku... strážný na něj skočil... a všichni se vrhli na něho! Povalili ho na zem a zmizeli. Noc byla tmavá, běželi rovnou k horám, rozprchli se... měli pušku... Strážný, který měl službu venku, vyhlásil poplach, Tatařa zabil, probodl ho – teď zaplatí za všechny Francouze. V městečku nejsou koně... navíc byla noc... a uprchlíci znají všechny cesty. Teď dá o sobě průsmyk vědět! Mají odvážného podporučíka!... Žádné slitování mít nebudou... Nikdo z těch šesti.“

Vděčně koukám na hory, jež se pokryly rozpáleným oparem. V téhle chvíli už jsou tam! Požehnaný kámen!... i vy, lesy...

„Komunisté jsou vyplašení, průsmyk je zase odříznutý. Člověk jim neujede ani v autě – hned začnou pálit! Všechny zatačky ostřelují. Mají teď strach spát, čekají z hor útoky. Uprchlíci vědí, kde kdo bydlí... a pochopitelně mezi sebou udržují spojení. Nelze je vypátrat...“

Aspoň těch šest se vrátilo do života! S láskou hledím na hory, uklidňující, drsné – ochránce udatných. Udatné skryjí kameny – mají prostou pravdu – svou pravdu. Udatní jsou v rukou Božích! Kameny mohou být milostivé – jsou nehybné. Žijí v nich lidé, a ony je ukryjí. O poslední kousek se s nimi podělí. Uprchlíci mají pravdu – svoji pravdu. Boj za pravdu bude pokračovat, boj o duši. Dnem i nocí. Na odlehlých pěšinkách, nad stržemi, v orlích hnízdech, na sjízdných cestách... S radostí pokleknou k průzračným pramenům, budou naslouchat laskavému tichu hor... Mohl se stát zázrak!

„Žít je přeci jen zajímavé!“ horuje šťastlivec. „Moc dobře chápu, co je to utéct před smrtí! Štěstí vědomého zrození... je tak zázračné!“

Je načase vyjít z rokle. Pomáhá mi táhnout klestí, naložil si i pytel s těžkými pařezy. Překypuje štěstím.

„Jsem svo... bod... ný! Dnes je kouzelný den! Jak jsou hory krásné! Vidím, jak dýchají, dnes mají svátek, je neděle... napíšu o nich! Co všechno se může stát...“

Vidím ho naposled! Ani on, ani nikdo jiný netuší, co se za chvíli stane... Jeho dětsky naivní tvář září

takovým štěstím! A někde pletou oprátky a nikdo neví, která ho zachrání před smrtí a která uškrtní.

Takhle dojdeme až k domku. Vítá nás tklivým křikem páv – stojí na vratech a na slunci září zeleně, fialově a modře.

„Ach, to je krása! Kolik je jí kolem... stačí natáhnout ruku!“

Ani já netuším, že do jeho radostných očí nahlíží smrt a chce si s ním opět pohrát. Čtyřikrát si s ním pohrála, jen tak, z legrace! Popáté s ním bude hrát doopravdy, bezcitně.